

Bosdegradatie in Nederland en de tropen: de mondiale relatie

K. F. Wiersum

Rijksinstituut voor onderzoek in de bos- en landschapsbouw
"De Dorschkamp" & Vakgroep Boshuishoudkunde LH

De Nederlandse bosbouw bevindt zich op het ogenblik in een paradoxale situatie: enerzijds wordt er in het Meerjarenplan Bosbouw gepleit voor een aanzienlijke bosuitbreiding, terwijl anderzijds de vitaliteit van het bestaande bos sterk achteruitgaat door luchtverontreiniging. Ook in vele tropische landen doet zich een soortgelijke situatie voor; aan de ene kant is er een groeiende vraag naar bosproducten voor de dagelijkse behoefte van de rurale bevolking, maar aan de andere kant treedt er op een ongekeerde schaal een ongecontroleerde ontbossing op met vele, langzamerhand maar al te bekende, negatieve gevolgen.

In het Meerjarenplan Bosbouw wordt gesteld dat de ontwikkeling van het Nederlandse bosbouwbeleid mede gezien dient te worden tegen de achtergrond van de mondiale betekenis van het bos voor houtvoorziening, klimaatregulering, bodembescherming en natuurbehoud. Het Meerjarenplan stelt dat verschillende van deze functies ernstig in gevaar komen door de wereldwijde ontbossing, en dat de gevolgen daarvan op langere termijn onvermijdelijk in Nederland zullen doorwerken. Daarom is het ook voor ons land van direct belang dat een verantwoord beheer van het wereldbosareaal tot stand wordt gebracht, onder andere door zo min mogelijk beslag te leggen op bossen elders in de wereld. Mede vanuit deze achtergrond dient de Nederlandse houtproductie verhoogd te worden.

Een andere uitwerking van de gedachte dat Nederlandse bosbouwmaatregelen een bijdrage zouden kunnen leveren aan het oplossen van de ontbossingsproblematiek in de tropen, wordt terloops vermeldt in een recent artikel van Nas (1985) over de gevolgen van de luchtverontreiniging op het Nederlandse bos. In een van de werkgroepen die Staatsbosbeheer heeft geformeerd om na te gaan wat er kan en moet gebeuren als de vitaliteit van het Nederlandse bos nog verder verslechtert, is de mogelijkheid genoemd om het hout van noodvellingen om te zetten in houtskool, o.a. ten behoeve van export naar Derde Wereldlanden in het kader van ontwikkelingshulp. Dit zou dan tot doel kunnen hebben om de druk op het bos ter plaatse te verlichten, waardoor er bosherstel en areaalvergroting mogelijk zou zijn. Voorwaar, een aantrekkelijke gedachte: het Nederlandse bos degradeert, maar als lichtpuntje kan

worden aangevoerd dat als gevolg van die degradatie het bosherstel in de tropen bevorderd zou kunnen worden.

Was het maar zo eenvoudig! Niet alleen geeft het voorstel volledig geen indicatie van de financiële haalbaarheid van dergelijke maatregelen. Maar ook wordt voorbijgegaan aan alle argumenten die naar voren zijn gebracht tegen de voortzetting van de voedselhulp aan ontwikkelingslanden in de vorm van afzet van het overschot van onze zwaar gesubsidieerde landbouwproductie. Een voedselhulp die al in verschillende gevallen geleid heeft tot een verstoring van de economische rentabiliteit om in de Derde Wereld zelf voedsel te verbouwen en tot een toenemende afhankelijkheid van de voedselhulp. Maar zelfs als de houtskool-hulp financieel haalbaar zou zijn en niet tot een ongewenste verdringing van lokale productie aanleiding zou geven, dan nog blijft de vraag of een dergelijk voorstel bijdraagt aan het oplossen van de fundamentele achterliggende oorzaken van bosaantasting zowel hier als in de tropen. Op dit punt wil ik wat nader ingaan.

Uit vele gegevens is het thans duidelijk, dat de ontbossing in de tropen veroorzaakt wordt door diverse factoren. Hierbij spelen zowel ontginning van bosgronden tot landbouw- of veeteeltgronden, als de overexploitatie van bossen voor hun producten voor de plaatselijke bevolking of commerciële doeleinden een rol. Echter bosontginning ten behoeve van landbouw of veeteelt door zowel kleine boeren als grote ondernemingen is ongetwijfeld de voornaamste oorzaak (FAO, 1982). Met andere woorden: hoewel er belangrijke regionale verschillen optreden, wordt het tropische bos in zijn totaliteit meer bedreigd door de behoefte aan landbouwproducten dan door de behoefte aan bosproducten. En die landbouwproducten zijn niet alleen voor de lokale bevolking bestemd. Integendeel, een aanzienlijk gedeelte wordt geëxporteerd, ook naar Nederland. Zo wijzen recente schattingen aan dat de oppervlakte tropisch land die nodig is voor de productie van in Nederland ingevoerde tropische landbouwproducten (ter waarde van ongeveer 4,8 miljard gulden per jaar) in de orde van grootte van 1,75 miljoen ha ligt. Terwijl de oppervlakte tropisch bos die beïnvloed wordt door exploitatie voor hout voor Nederlands gebruik (waarde

ongeveer 600 miljoen gulden/jaar) in de orde van grootte van 1 miljoen ha ligt (Wiersum, 1985).

Bij de interpretatie van deze cijfers dient rekening gehouden te worden met het feit dat deze gegevens niet zonder meer vergelijkbaar zijn. Bij bosexploitatie vindt meestal slechts een selectieve kap van een aantal bomen plaats en blijft het bos ondanks partiële aantasting in stand. Daarentegen is voor landbouwproductie volledige ontginning nodig, waarbij al het bos verdwijnt. Het is voorts niet bekend in hoeverre de voor Nederland bestemde landbouwproductie plaatsvindt in gebieden met een reeds gestabiliseerd landgebruik of in nieuw ontgonnen bosgebieden, en in hoeverre er sprake is van qua landgebruik en landbouwsystemen aanvaardbare vormen van bodemgebruik. Helaas zijn er sprekende voorbeelden dat dit zeker niet altijd het geval is.

Een treffend voorbeeld is de teelt van cassave voor de export van tapioca naar Nederland. Jaarlijks importeert Nederland ruim 2 miljoen ton aan deze producten, voornamelijk uit Thailand. Mede als gevolg hiervan heeft deze cassaveteelt zich sinds 1970 over bijna anderhalf miljoen hectare uitgebreid en is alleen al in Noordoost Thailand een half miljoen boerengezinnen afhankelijk van deze teelt. De cassaveteelt is nog mogelijk op arme gronden, waar geen andere voedselgewassen meer verbouwd kunnen worden. Maar door deze eigenschap put de teelt de grond op den duur sterk uit en leidt bovendien tot erosie in de meestal heuvelachtige teeltgebieden. Hoewel deze bodemdegradatie met juiste teeltkundige en erosie bestrijdingsmaatregelen in belangrijke mate tegengegaan zou kunnen worden, is dit vanwege de lage exportprijzen voor tapioca niet uitvoerbaar. De achteruitgang in produktievermogen van de grond tezamen met de bevolkingsgroei en behoefte aan land voor eigen voedselproductie, leidt ertoe, dat de boeren hun toevlucht moeten nemen tot steeds weer nieuwe bosgronden. En zo schrijdt de ontbossing voort... als gevolg van het marginale inkomen dat de export van tapioca biedt, een inkomen dat echter voor de plaatselijke boeren van essentieel belang is (Van Amstel et al., 1986).

Maar hiermee is het verhaal van bosdegradatie nog niet compleet. Want waarvoor wordt de tapioca in Nederland gebruikt? Voor varkensvoedsel: het mengvoer van de Nederlandse varkens bestaat voor ongeveer een kwart uit Thaise tapioca. De Europese graanoverschotten zouden hiervoor ook gebruikt kunnen worden, maar daarvan is de prijs te hoog. Dus die overschotten worden met subsidie geëxporteerd als voedselhelp naar de ontwikkelingslanden. En ondertussen is de Nederlandse veeteelt zo sterk geïntensiveerd, dat de amoniak-emissie van deze teelt een niet onaanzienlijk aandeel levert in de luchtverontreiniging, die ons Nederlandse bos aantast (Den Boer & Van der Tweel,

1985). En dan zouden wij het hout van eventuele noodvellingen maar weer in het kader van ontwikkelingshulp naar de tropen exporteren, en wel om de bosdegradatie daar tegen te gaan...?

Moeten wij nu echt in zulke „oplossingen” geloven? Dan zouden wij ons toch wel beperken tot – slecht doordachte – symptoombestrijding, die voorbijgaat aan de relaties tussen bosachteruitgang zowel hier als in de tropen. En die voorbijgaat aan het feit dat deze bosaantasting in de eerste plaats het gevolg is van onze huidige economische structuur: een structuur met een zeer onevenredige verdeling van zowel voedsel als grondstoffen tussen de Westerse en tropische landen.

In zijn artikel over de gevolgen van de luchtverontreiniging op het Nederlandse bos bepleit Nas (1985) een twee-sporenbeleid voor bosbouwers. Enerzijds dient de taak van bosbouwers te zijn om de problemen net zo lang aan de orde te stellen tot er in de verschillende niet-bosbouw sectoren fundamentele maatregelen zijn getroffen die het probleem van de luchtverontreiniging voor de bosbouw structureel oplossen. Anderzijds dient de bosbouw een overlevingsstrategie op te stellen om de bosbouwsector voort te laten bestaan tot het tijdstip dat deze fundamentele maatregelen tot stand zijn gekomen. Hier moet dus aan toegevoegd worden dat een dergelijke overlevingsstrategie alleen zin heeft, als die wordt ontwikkeld tegen de achtergrond van de noodzakelijk te nemen structurele maatregelen. Anders kan die strategie te gemakkelijk beperkt blijven tot een symptoombestrijding, die de fundamentele achterliggende processen in stand houdt. Hierbij zal aandacht besteed moeten worden aan zowel de diverse economische en ecologische gevolgen van de moderne ontwikkelingen in landgebruik, alsook aan de mondiale afhankelijkheidsrelaties.

Literatuur

- Amstel, A. R. van, E. E. M. Baars, J. Sijm & H. M. Venne, 1986. Cassave uit Thailand voor de Nederlandse veehouderij. Instituut voor Milieuvraagstukken, Vrije Universiteit Amsterdam & Interfacultaire vakgroep Milieukunde, Universiteit van Amsterdam. 77 p.
- Boer, W. M. J. den & P. A. van der Tweel. 1985. The health condition of the Dutch forest in 1984. *Netherlands Journal Agricultural Science* 33(2): 167-174.
- FAO, 1982. Tropical forest resources. *FAO Forestry Paper* No. 30, Rome. 106 p.
- Meerjarenplan Bosbouw, 1984. Staatsuitgeverij, 's-Gravenhage.
- Nas, R. M. W. J., 1985. Luchtverontreiniging en bos. *Nederlands Bosbouw tijdschrift* 57(10/11): 325-332.
- Wiersum, K. F., 1985. Nederlandse activiteiten en overheidsbeleid ten aanzien van tropische bossen. *Afd. Bosbouw-ontwikkelingssamenwerking Staatsbosbeheer, Utrecht*. 30 p.